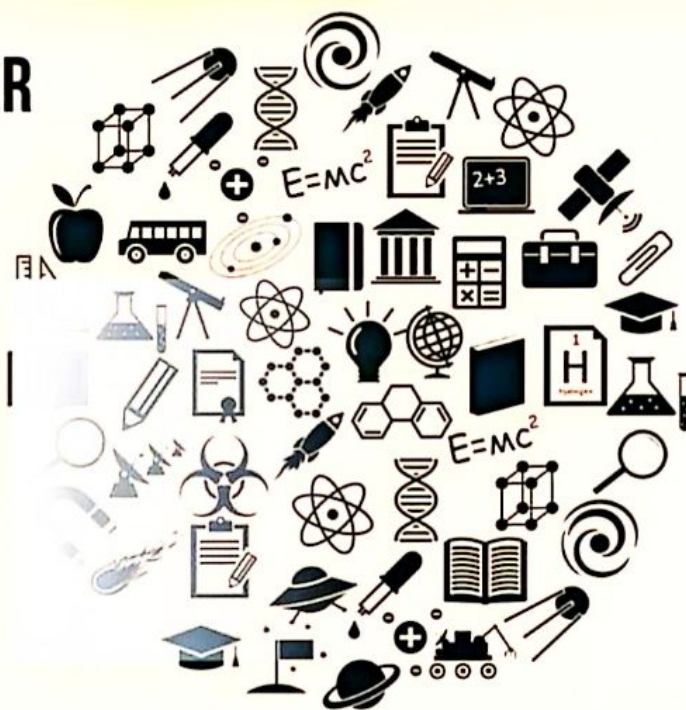

INTER EDUCATION

&
GLOBAL
STUDY

**INSPIRATION
FOR THE
MODERN
RESEARCHER**

Oktyabr № 3
2023

ISSN 2992-9024

scientificjournal.uz

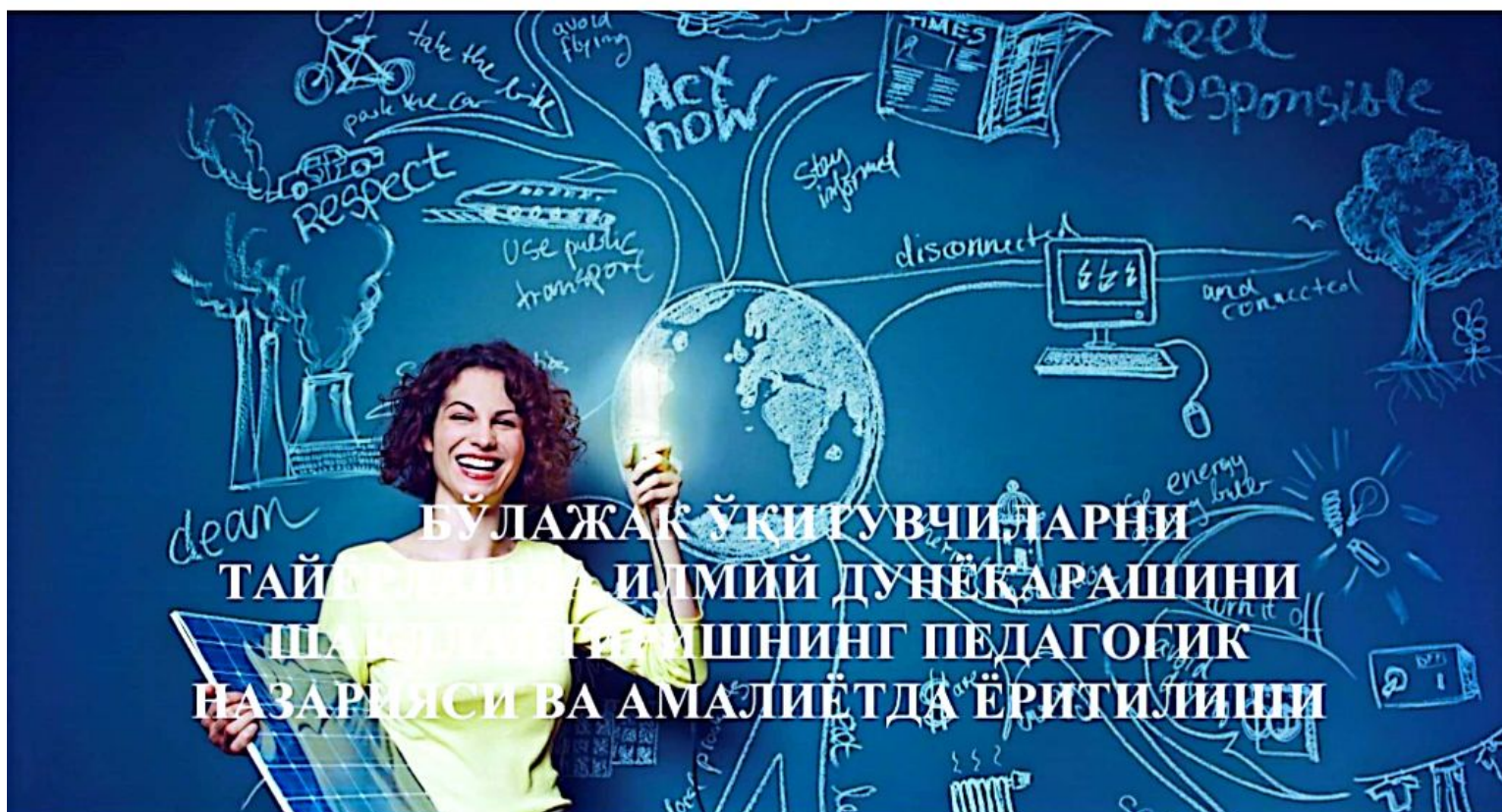
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

№ 3, 2023

UZ

Omonov D.E.	Qadimgi afrosiyob san'ati va tarixi.	9
Toshpulatov F. U.	Chizmachilik darslarida amaliy san'at elementlaridan foydalanib tarkibida tutashma elementlar qatnashgan naqsh namunalarini chizish.	16
Shukurov A.R.	Chizmachilik fanini kompyuter animatsion 3d modellar vositasida o'qitishdagi samaradorlik xususiyatlari.	21
Shamsiyev Sh.I.	Musiqa darslarida faoliyatni ilmiy asosda tashkil etish yo'llari	30
Habibullayeva G.H.	O'zbek folklor qoshiqlarining bolalar tarbiyasidagi ahamiyati.	36
Raximov R.N.	Musiqaning shaxs tarbiyasi uchun ahamiyati.	40
Raxmatova I.I.	Rivojlanishdagi anomal funktsiyalarni san'at yordamida tuzatish va davolashda Art-terapiyadan foydalanish.	44
Avliyakulov M.M.	Mavzuli voqeaband kompozitsiyasi yaratish	50
Avliyakulova N.M.	Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda ilmiy dunyo oqarashini shakllantirishning pedagogik nazariyasi va amaliyotda yoritilishi.	55
Mamatov D.Q.	Bo'lajak o'qituvchilarning kognitiv kompetentsiyasini rivojlantirishda pedagogik va psixologik omillarning roli.	63
Nurullayev B.G.	Musiqa o'qituvchilarining ilmiy salohiyatini yuksaltirish pedagogik muammo sifatida	75
Nurullayev F.G.	Musiqa ta'limida buxoro folklor qo'shiqlarini o'qitishning uslubiyoti.	79
Nurullayev F.G. Emilova E.A.	"O'zbek musiqasi tarixi" fanini o'qitishda innovatsion yondashuvlar.	85
Sodikova M.R.	Muhandislik grafikasi kursini o'qitish jarayonida talabalarning fazoviy tasavvur darajasini aniqlash.	90

Авлиякулова Н.М. БухДУ тасвирий ва амалий санъат кафедраси катта ўқитувчиси.

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистонда жамиятининг ўз фаолиятининг барча соҳаларида олий маълумотли, маънавий бой, фаол шахсни, замонавий фуқарони тайёрлаш учун зарур.

Шу муносабат билан, олий таълимнинг тасвирий санъат мутахассислигида билим ва тажриба ортириб келаётган болажак педагог кадрларни тасвирий-ижодий фаолиятга тайёрлаш тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: маданият, эстетик, интеллектуал, тафаккур, мантикий, фидойилик, фаолият, инновацион.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ФОРМИРОВАНИЯ НАУЧНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

**Авлиякулова Н.М. – Старший преподаватель кафедры
изобразительного и прикладного искусства БухГУ**

Аннотация. Эта статья необходима для подготовки высокообразованного, духовно богатого, активного человека, современного гражданина во всех сферах его общества в Узбекистане.

В связи с этим приведена информация о подготовке будущих педагогических кадров по изобразительному искусству.

Ключевые слова: Культура, эстетика, интеллектуал, мышление, логика, самоотдача, активность, инновации.

PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE OF FORMING A SCIENTIFIC WORLDVIEW IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Avliyakulova N.M. – Senior lecturer of the department of fine and applied arts Bukhara state university

Annotation. This article is necessary for the preparation of a highly educated, spiritually rich, active person, a modern citizen in all spheres of his society in Uzbekistan. In this regard, information is provided on the training of future teaching staff in fine arts.

Keywords: culture, aesthetics, intellectual, thinking, logic, dedication, activity, innovation.

Талабаларимизнинг ижодий характерга эга бўлган фаолиятнинг муайян маҳсулида амалга ошадиган ҳаракат малакаларида намоён бўладиган тасвирий-ижодий қобилиятларини ривожлантириш ва шакллантиришга қаратилган замонавий ёндашувдан кенг фойдаланиш жамият ва давлатни истикболли ривожланиши, мамлакатнинг жаҳондаги етакчи ўринларни эгаллашининг муҳим омили эканлиги ривожланган мамлакатлар мисолида ҳам намоён дир.

Мамлакатимизда ушбу йўналишга илғор педагогик тажрибалар ва таълим назариясига оид ютуқларни амалиётга жорий этиш бугунги кунда йилдан-йилга ортиб бормоқда. Бўлажак ўқитувчиларни тасвирий-ижодий фаолиятга жалб этиш каби кўплаб тажрибалар вужудга келмоқда ва тўпланмоқда. Азалдан ижодкорликнинг бошланиши бўлган инсондаги ижодий қобилиятларни ривожлантириш масаласи бевосита болалар таълим-тарбияси билан шуғулланувчи бўлажак педагогларни ҳам, илмий тадқиқотчиларни ҳам бирдек қизиқтириб келади. Шахснинг шаклланиши, қобилиятларни ривожлантириш ҳанузгача замонавий педагогиканинг энг долзарб масаласи бўлиб қолмоқда.

Ҳаётимизга, фаолиятимизга глобаллашув жараёнининг тез суръатлар билан кириб келаётган бир даврда, ўз билими, кучи, имкониятларига таянадиган, халқ, мамлакат манфаатларини ўз манфаатлари билан уйғун ҳолда кўрадиган мутахассисларни тайёрлаш масаласининг давлат сиёсати даражасига кўтарилганлиги, мамлакатда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асослари концепциясини амалга ошириш шароитида мустақил, ижодий фикрловчи, давр фани, техникаси ва

унинг ишлаш технологиясини мукаммал эгаллаган, ишбилармон мутахассисларни тайёрлаш бугунги олий таълим муассасалари олдида турган муҳим вазифалардан биридир.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришган дастлабки йиллардан бошлаб, энг аввало таълим тизимини ислоҳ қилиш, уни миллий-маънавий қадриятлар негизида шакллантириш, жисмоний соғлом, маънавий етук, ақлий баркамол инсонларни тарбиялашга асосий эътибор қаратилди. Ўсиб келаётган ёш авлоднинг илмий дунёқарашини шакллантириш билан маънавий баркамол инсон қилиб тарбиялашда таълим муассасаларидаги тасвирий санъат соҳаси ва тарихининг роли ниҳоятда каттадир.

Тасвирий санъат барча тарихий даврларда инсон маънавий камолоти жараёнида муҳим ўринни эгаллаб келган. Зеъро, санъат инсон меҳнати, ақлидроки, қалб ғурури билан яратилган мўжизалардан биридир. Санъат инсон фаолиятининг ижодкорлик фаолиятидан дарак беради. Тасвирий санъат асарида шахснинг ўзига хос истеъдоди намоён бўлади.

Юртбошимиз Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Бадиий академияси фаолиятини ривожлантириш ва янада такомиллаштиришга доир 16 август 2017 йил ПҚ-3219-сон қарорида: [1]; [<https://nrm.uz>].

Ўзбек тасвирий ва амалий санъати ҳамда дизайн йўналишларини янада ривожлантириш, халқимизнинг ушбу нафис санъатларга бўлган эстетик эҳтиёжини қондириш, кенг йўналишда фаолият олиб бораётган мутахассисларнинг ижодий имкониятларидан унумли фойдаланиш, уларга шарт-шароит яратиш, бадиий салоҳиятини ошириш, замон талабларига мос бадиий таълим тизимини кенг йўлга қўйиш ҳамда Ўзбекистон Бадиий академиясининг фаолиятини ривожлантириш ва такомиллаштиришга қаратилган қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида қарор белгиланди.

Ушбу фикрларда асосан санъат орқали ёшларимиз онги, шаъни, иймон эътиқодини шакллантириб, улар маънавиятини ривожлантиришга даъват етишган десак хато қилмаймиз.

Инсон табиатан рассомдир. У ўз ҳаётини доимо бирор бир тарзда гўзал қилишга интилади. П.Бенков ҳам санъат - ёш авлодга, инсонга эстетик жиҳатдан ўсишга фақат санъатни идрок этиш эмас балки умумий маданият, меҳнат маданияти, турмуш маданияти, ҳис-туйғулар маданиятининг равнақи учун ҳам зарур деб ҳисоблаган. Шундай экан, бўлажак ўқитувчилар тасвирий-ижодий фаолиятини ривожлантириши ва санъатни ўрганишда куйидаги тушунча ва маълумотларга эга бўлишлари лозим:

1. Қадимги ва ҳозирги замон тасвирий санъати усталари, уларнинг исмлари ва фамилияларини билиш;

2. Юқори бадиий савияда ишланган санъат асарлари намуналари ҳақида маълумотга эга бўлиш;

3. Тасвирий санъати билан боғлиқ бўлган йирик музейларнинг номи ва улар жойлашган шаҳарларни билиш;
4. Ўзбекистонда мавжуд бўлган аввалги ва кейинги даврлардаги санъат билан боғлиқ бўлган йирик тарихий ва маданий ёдгорликларни билиш;
5. Республикамизда ривож топган шаҳар ва қишлоқларни билиш;
6. Тасвирий санъатнинг жанрлари, уларнинг турлари, унда ишлатиладиган асбоб ва материаллар, қўлланиладиган усулларни билиш;
7. Тасвирий санъатга доир асосий ибораларни билиш.

Ҳар бир инсон ўз умрини табаррук зотлар кечирган ибратли ҳаёт билан таққослайди. Унинг кўнглида, мен мана шу зотларимизга муносиб ворисманми? – деган саволни юрагига тугади. Улар шу қадар буюк мерос қолдирибдики, мендан нима қолади – деган туйғу билан ўз фаолиятини боғласин.

Абу Наср Фаробийнинг таърифига кўра “ижод – билиш жараёнида шундай улуғ фазилатки, инсон уни эгаллаши учун 7 бошқа ҳамма фазилатларини ишга солиши керак”. Дарҳақиқат, ижод қилиш жараёнида инсон изланади, кузатади, тадқиқотлар олиб боради, натижаларни таҳлил қилиб мантиқий хулосалар чиқаради. Хулосанинг тўғри ёки нотўғри эканлиги тажрибада синаб борилади. Ижодкорлик шахсда мустақил фикрлаш сифатлари намоён бўлишининг энг асосий ва фаол шакли ҳисобланади. Унга берилган тарифлар бир-биридан жиддий фарқ қилса-да, унинг баъзи умумий жиҳатларини кўрсатиш мумкин, булар: биринчидан, ижодкорлик натижаси сифатида олинadиган маҳсулотнинг сифат жиҳатидан янгиликка эга бўлиши; иккинчидан, ушбу жиҳатлар ижодкорликнинг дастлабки асосларида мавжуд бўлмаганлиги; учинчидан, ҳар қандай ижодкорлик фаолияти интеллектуал изланишни тақозо этиши билан белгиланади. Фикримизга кўра, ўқувчининг ижоди – ўзлаштирилган билимларни амалиётдаги далил ва ҳодисаларга боғлай олиши, олинган натижаларни тўғри баҳолаб, таҳлил қилиши, аввалги эгалланганлари билан умумлаштира олишидир. Ижодий фаолиятни ўқитувчи ва ўқувчиларнинг бу жараёнга психологик жиҳатдан етарлича тайёр эмасликлари мураккаблаштиради.

Мунтазам равишда муайян метод, шакл, воситаларга таяниб қолиш – янги вазиятларга мослаша олмаслик, кутилмаган вазиятларда иш юрита олмасликка олиб келади. Бу психологик ҳолат сифатида турли шаклларда намоён бўлиши мумкин, жумладан: ўзгалар фикр ва мулоҳазаларини умуман қабул қилмаслик; умумий қабул қилинган нуқтаи назардан қатъий ҳимояланиш; янги мазмун ва воситаларга нисбатан эски методларни қўллаш; янги методларда эски усулларнинг сақланиб қолиши; умуман янги масалани ечишда анъанавий усулларни қўллаш кабилар.

Ўқувчилар ижодкорлик фаолиятини ташкил қилишда икки ўзаро боғлиқ вазифани эътиборга олиш лозим. Уларнинг биринчиси – ўқувчилар

ижодкорлик фаолиятида мустақил фикрлашни ривожлантириш, билим эгаллашдаги интилувчанлиги, илмий дунёқарашини шакллантирилиши билан; иккинчиси – ўзлаштирилган билимларни таълимда ва амалий фаолиятда мустақил қўллаш олишга ўргатиш билан белгиланади.

Тасвирий-ижодкорлик фаолият ўқувчилар эгаллаётган билимларнинг мустақамлиги ва мукамаллигини таъминлаш, уларда фаол ва мустақил фикрловчи шахс хислатларини шакллантириш, ақлий қобилиятларини ривожлантиришга хизмат қилувчи фаолият тури ҳисобланади. Бу ҳолат, айниқса бўлажак мутахассисларнинг фан асосларини ўзлаштиришида, кейинчалик бу жараёнга бевосита раҳбарликни амалга оширишда касбий ижодкорликка асосланган ёндошувларни жорий этишида муҳим аҳамият касб этади. Илғор ўқитувчилар тажрибалари таҳлили ижодкорлик фаолиятини ривожлантириш учун машғулотлар жараёнида ўқувчиларда юқорида кўрсатилган таснифлар ва тамойиллар орқали мантиқий операциялар шаклланадиган ва ривожланадиган ижодкорлик масалалари ҳамда ўқув топшириқлари тизими зарурлигини кўрсатди. Ўқувчилар тасвирий-ижодкорлик фаолиятини ривожлантириш омиллари ҳар бир мавзу, ҳар бир дарсда ўқув фаолиятининг асоси бўлиши лозим. Ижодкорлик фаолияти ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятининг барча қирраларини қамраб олар экан, уни самарали ташкил қилиш бутун таълим жараёнининг сифатини таъминлашга хизмат қилади. [2]; [6-7, б]

Мамлакатимизда ёш авлодни тарбиялаш ёшларнинг ўз ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқариш, мамлакатимиз ёшларини XXI аср талабларига тўлиқ жавоб бера оладиган, ҳар томонлама ривожланган шахслар этиб вояга етказиш учун зарур шарт-шароитлар ва кенг қўламли аниқ йўналтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш каби имкониятлар амалга оширилмоқда.

Олий таълим тизимида ўқитувчи шахсини шакллантириш, бўлажак мутахассисларда миллий ифтихор, Ватан равнақи, огоҳлик ва фидойилик, фуқаролик маданиятини шакллантириш масалалари бўйича мамлакатимизнинг файласуф-олимларидан М.Хайруллаев, Э.Юсупов, М.Имомназаров, Ж.Туленов, О.Отамуродов, С.Шермухаммедов, А.Жалолов, А.Эркаев, Т.Маҳмудов, Н.Жўраевлар, социологлар, М.Бекмуродов, А.Бегматов, Н.Алиқориев, Ҳ.Аҳмедовалар, маданиятшунос-олимлар М.Абдуллаев, Ҳ.Абдуллаев, М.Мирюсупова, Ў.Тоштемиров, А.Алимухаммедов, З.Собирова, Х.КаримовД.Рўзиева, М.Арипова, Ш.Раҳимовларнинг илмий тадқиқот ишларида маълум даражада ўз ифодасини топган.

Бўлажак ўқитувчиларни тасвирий-ижодий фаолиятга тайёрлашда фаолият давомида учраётган муаммоларнинг педагогик назарияси ва амалиётда ёритилиши, тадқиқ қилинишини ўрганиш шундан далолат бермоқдаки, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий-шахсий, касбий-маданий

муносабатлари, тасвирий ижодий қобилиятлари, касбий шаклланиши ва педагогик маҳоратини оширишга алоҳида эътибор қаратилган.

Бўлажак мутахассисларда баркамол шахс тарбиясининг муҳим таркибий қисми ҳисобланган эстетик тафаккурни ривожлантириш, уларда тасвирий санъатга бўлган ижодий қобилият ва маҳоратини такомиллаштириш каби фаолиятлар бугунги олий таълим муассасалари профессор ўқитувчилари олдида турган муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Бўлажак ўқитувчиларни касбий-шахсий ва тасвирий-ижодий фаолият самарадорлигига эришиши учун бугунги замонавий ўқитувчи қуйидаги талабларни бажариши лозим: [5]; [146-147, б]

Ушбу талабларни ўзида мужассамлаштирган бўлажак ўқитувчи, ўз ўқувчиси қалбида олийжаноблик, ақлий қобилият, маънавий етуклик ва бошқа юксак инсоний сифатларни тарбиялай олади.

Бўлажак ўқитувчиларни тасвирий-ижодий фаолиятга тайёрлашда, педагогик инновацион технологияларини ишлаб чиқиш, тасвирий санъат асарларининг ижодий кўргазмаларини ташкил қилиш, тасвирий-ижодий тадбирларнинг назарий ва амалий билим, кўникма, малакаларга эга бўлган мутахассисликларни тайёрлашга йўналтириш зарур. Шунингдек мазкур жараённинг самарадорлигини таъминлашга йўналтирилган маданий хулқ, одоб-ахлоқни таъминлайдиган, касбий малака, ижтимоий-педагогик билимларни сингдириладиган, маънавий-маърифий тадбирлар тизими, илмий-педагогик ва методик таъминотни амалга оширувчи механизмларни қўллаш бўлажак ўқитувчилар учун муҳим замин бўла олади.

Эркин фуқаролик жамиятини шакллантириш жараёнида маънавий-ахлоқий жиҳатдан мукамалл ривожланган инсонни тарбиялаш, таълим ва маърифатни юксалтириш, жаҳон андозаларига жавоб берадиган, янги авлодни вояга етказиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади.

Маданий меърос ва юксак бадиийлик миллий анъаналарни ривожлантириш, ундан фойдаланиш, ундаги ижодий фаолият услубларини жорий этиш, таббий материаллар билан ишлаш, олий таълим талабаларида кунт, чидам, қатъият, тасвирий санъатнинг фалсафий, психологик қирраларини ўргатиш мақсадга мувофиқдир.

Олий ўқув юртларида бўлажак ўқитувчиларни сиёсий-ғоявий ва эстетик руҳда тарбиялашда, гўзалликни сеза билишга, тасвирий санъат асарларини китоб ўқигандек ўқий олишга, улардан баҳра олишга, изланувчанлик ва яратувчанлик қобилиятларини оширишга, тасвирий санъатга бўлган қизиқишини кучайтириш, тасвирий ижодий дунёқарашини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди.

Болаларнинг тасвирий фаолиятдан малака ва кўникмаларини шакллантириш омиллари Т.Н.Комарова томонидан атрофлича илмий асослаб берилган бўлса, болаларни расм ишлаш техникасига ўргатиш

муаммоси XX аср бошларида В.М.Бехтерев, Корродо Риччи, Либерти Тедд томонидан тадқиқ этилган. Улар болалар ижодиётининг ўзига хос ривожланишини таъкидлаган ҳолда бу жараёнда расм ишлашга ўргатишнинг зарурлигига алоҳида урғу берганлар. [3]; [144,6]

Жамиятдаги юз бераётган катта ўзгаришлар мактаб олдида ўқув фаолиятининг барча жабҳаларида ижодкор ўқувчи шахсини шакллантириш билан боғлиқ муаммолар ечимини ҳал этиш вазифасини қўймоқда. Бу муаммоларнинг ечимини топишда ижодий қобилиятларни ривожлантириш асосий омиллардан бири бўлиб хизмат қилади.

Ҳозирги кун ўқитувчиси болалар билан ишлаганда бу қобилиятларнинг янада самаралироқ ривожланишига ёрдам бериши, ўқувчиларнинг ақлий ва амалий малакаларини фаоллаштиришни таъминлайдиган таълим усуллари ва методларини қўллашга диққатини қаратиши лозим. Бунинг учун ўқитувчи таълим муассасасидаги шарт-шароитлар ва ўз имкониятларидан кенгроқ фойдаланиши мақсадга мувофиқ бўлади. [4];[12-13, 6]

“Шарқ Аристотели” деб тан олинган машҳур ўрта аср файласуф олими Абу Наср ибн Муҳаммад ал-Фаробий (IX-X) ўқитувчининг фаолиятини мамлакатнинг домий ҳукумронига ўхшатади: “Бундай одам (ўқитувчи-муаллим) инсон эришиши мумкин бўлган энг олий даражада эришмоғи, бахтлиликнинг чўққисидан ўрин олмоғи лозим.У инсоннинг бахтга эришишининг барча йўлларида оғоҳ бўлган зотдир” деган эди олим ўзининг “Намунали таълим ҳақида” номли рисоласида.

Хулоса қилиб айтганда, олий ўқув юртларида бўлажак ўқитувчиларнинг тасвирий-ижодий фаолиятини такомиллаштиришнинг самарадорлиги, биринчи навбатда, унда инсон омили қандай ҳал қилинилаётганлиги, бошқача айтганда, умумтаълим мактабларининг малакали ўқитувчилар кадрлар билан қай даражада таъминланганлиги билан белгиланади.

Адабиётлар

1. Avliyakulova N. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarni tasviriy-ijodiy faoliyatga jalb etish //pedagogik mahorat. – с. [132]

2. Avliyakulov Muzaffar Muhammedovich, Nargiza Abdurazzokovna Rafieva, and Sadoqat Bobokulovna Shodieva. "Methods of organizing independent work of students." Journal of Positive School Psychology (2022): [8721-8727].

3. Авлиякулов, Музафар Мухамедович. "Система" мастер-ученик" в обучении ремесленному делу." Евразийский научный журнал 5 (2017): [32-34].

4. Азимов С.С. Авлиякулов М.М., Собиров Т.Р, Бадиев М.М.- Дидактических задач в развитии пространственного воображения студентовевropean science-2021. № 2 [58]